

5.9.8 (10.02.20) ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ, ПРИКЛАДНАЯ И СРАВНИТЕЛЬНО-СОПОСТАВИТЕЛЬНАЯ ЛИНГВИСТИКА
5.9.8 ЗАБОНШИНОСИИ НАЗАРИЯВЌ, АМАЛЌ ВА МУҚОИСАВЌ- ҚИЁСЌ
5.9.8 THEORETICAL, APPLIED AND COMPARATIVE LINGUISTICS

УДК 811.111

DOI 10.24412/3005-849X-2024-4-116-124

**МАЙДОНИ СЕМАНТИКИИ
 ВОҲИДҲОИ ФРАЗЕОЛОГИИ
 СЕРМАЪНОИ
 ИФОДАКУНАДАИ “ҲОЛАТИ
 ЧИСМОНЌ - ЭМОТСИОНАЛЌ”
 ДАР ЗАБОНҲОИ АНГЛИСЌ
 ВА ТОЧИКЌ**

**СЕМАНТИЧЕСКОЕ ПОЛЕ
 МНОГОЗНАЧНЫХ
 ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ,
 ВЫРАЖАЮЩИХ
 ЭМОЦИОНАЛЬНО –
 ФИЗИЧЕСКОЕ СОСТОЯНИЕ, В
 АНГЛИЙСКОМ И
 ТАДЖИКСКОМ ЯЗЫКАХ**

**SEMANTIC FIELD OF
 POLYSEMANTIC
 PHRASEOLOGICAL UNITS
 EXPRESSING “EMOTIONAL-
 PHYSICAL STATE” IN
 ENGLISH AND TAJIK
 LANGUAGES**

*Азимова Матлюба Нуриддиновна,
 д.и.ф., профессораи кафедраи фонетика ва
 лексикологияи забони англисии МДТ “ДДХ ба номи
 академик Б. Гафуров”; Азизова Мехрангез Саидовна,
 муаллими кафедраи методикаи таълими забони
 хориҷӣ факултети забонҳои хориҷии МДТ “ДДХ ба
 номи академик Б. Гафуров” (Хучанд, Тоҷикистон)*

*Азимова Матлуба Нуриддиновна, д-р филол. наук,
 профессор каф. фонетики и лексикологии
 английского языка ГОУ «ХГУ им. академика
 Б. Гафурова»; Азизова Мехрангез Саидовна,
 преподаватель каф. методики преподавания
 иностранных языков ф-та иностранных языков
 ГОУ «ХГУ им. академика Б. Гафурова»
 (Худжанд, Таджикистан)*

*Azimova Matluba Nuriddinovna, doctor of Philology,
 full professor of phonetics and lexicology of English
 language department under the SEI “KhSU named after
 acad. B. Gafurov”; Azizova Mehrangez Saidovna,
 lecturer of department of methodology of teaching of
 foreign languages, faculty of foreign languages under the
 SEI “KhSU named after acad. B. Gafurov” (Khujand,
 Tajikistan) e-mail: mekhrangez_azizova@mail.ru*

Воҳидҳои фразеологӣи сермаъноӣ ифодакунандаи ҳолати ҷисмонӣ-эмотсионалӣ дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ, ки майдонҳои фразеосемантикиро муттаҳид намудаанд, баррасӣ шудаанд. Ба муайян намудани муодилнокии фразеологизмҳои сермаъно дар сатҳи майдонҳои хурди фразеосемантикӣ равона карда, дар заминаи таҳлили мисолҳои фактологӣ аз ҳар ду забони мавриди муқоиса диққати махсус дода шудааст. Дар асоси таҳлили фразеологизмҳои сермаъно дар ҳар ду забон ҳулоса шудааст, ки ибораҳои сермаъно дар забони тоҷикӣ назар ба ҳамин гуна ибораҳо дар забони англисӣ аз лиҳози тобишҳои маъноӣ бартарият доранд. Таъкид шудааст, ки сермаъношавии ВФ ба хусусиятҳои миллӣ ва омилҳои таъсирпазире, ба монанди шароити зиндагии мардум, таърихи онҳо, муҳити ҷуғрофӣ, сохти иҷтимоӣ, фарҳанг, расму оин алоқаи ногурастанӣ дорад.

Калидвожаҳо: воҳидҳои фразеологӣ, полисемияи фразеологӣ, майдонҳои семантикӣ, майдони хурд, ҳолати ҷисмонӣ-эмотсионалӣ, муодил, сермаъноӣ

Осуществлен анализ содержательных фразеологизмов английского и таджикского языков, выражающих эмоционально-физическое состояние и объединяющих фразеологические поля. Уделено внимание определению эквивалентности смысловых фразеологизмов на уровне микрополя полисемантических фразеологических единиц на

основе анализа фактических примеров. Анализ полисемантических фразеологизмов сравниваемых языков привел к выводу, что в таджикском языке смысловые словосочетания по многозначности превосходят аналогичные фразеологизмы английского языка. Подчеркивается, что богатство фразеологизмов неразрывно связано с национальными особенностями и влияющими факторами: условиями жизни людей, их историей, географической средой, социальным строем, культурой и обычаями.

Ключевые слова: фразеологические единицы, многозначность фразеологизмов, семантические поля, микрополя, эмоционально–физическое состояние, эквивалент, многозначность

The article analyzes the meaningful phraseological units of the English and Tajik languages, expressing an emotional and physical state and uniting phraseological fields. Attention is paid to determining the equivalence of semantic phraseological units at the level of the microfield of polysemantic phraseological units based on the analysis of actual examples. An analysis of polysemantic phraseological units of the compared languages led to the conclusion that in the Tajik language, semantic phrases are superior in polysemy to similar phraseological units in the English language. It is emphasized that the wealth of phraseological units is inextricably linked with national characteristics and influencing factors: people's living conditions, their history, geographical environment, social structure, culture and customs.

Key-words: phraseological units, phraseological polysemy, semantic fields, micro – fields, emotional – physical state, equivalent, polysemy

Маънипажӯҳои муосир на танҳо низоми маъноии калимаҳои забон, балки маъноҳои ҷудогонаи дигар воҳидҳои забон, аз қабилӣ ибораҳои озоду устувор, ҷумла ва навъҳои гуногуни онҳоро низ таҳқиқ мекунад. Тавре маълум аст, воҳидҳои фразеологӣ ҳоси ҳар як халқ маҳсуб ёфта, хусусият ва асолати забон, фарҳанг, тарзи зиндагӣ, анъана, таърих, тафаккур ва қолаби шуури инсонро инъикос менамоянд. Илова бар ин, фразеологизмҳои унсурҳои аслии системаи луғавӣ – фразеологӣ ҳар як забонро ташкил дода, қобилияти ворид шудан ба забонҳои дигар ва ғайи гардонидани онҳоро доранд.

Таҳлил ва омӯзиши фонди фразеологӣ забон ба мо тавассути таҳқиқи микросистемаҳои алоҳидаи он ба даст меояд. Майдони фразеосемантикӣ дар фонди фразеологӣ забонҳои мавриди баррасӣ қабати назаррасро ишғол намуда, омӯзиши ин гуна фразеологизмҳо ба мо зухури ҳолатҳои гуногуни ҷисмонӣ – эмотсионалии мардуми тоҷик ва англисро ифшо месозад.

Дар натиҷаи таҳлили фарҳангҳои дузабонаи фразеологӣ забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ воҳидҳои фразеологӣ сермаъноӣ ифодакунандаи ҳолатҳои ҷисмонӣ – эмотсионалӣ ҷамъ оварда шудаанд, ки дар ҳар ду забони қиёсшаванда 6 майдони фразеосемантикӣ (*муҳтоҷӣ (бенавой, тангдастӣ) кашидан, осудаҳол зистан, хаста гаштан, бемор шудан, сӯхат шудан, девона шудан*) ва ҳамчунин дар забони тоҷикӣ 1 майдони хурди фразеосемантикии локунарий (*вучуд надоштани майдони фразеосемантикӣ дар яке аз забонҳои қиёсшаванда*) (*шарманда шудан*) фарогир аст. Дар натиҷа шабоҳат, фарқият ва муодилии фразеологизмҳои ифодакунандаи майдони мазкур муайян карда шуда, як қисми онҳо бо аносири луғавӣ аз асарҳои бадии забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ ҷамъоваригардида мавриди таҳлил қарор дода шудаанд.

1. Муҳтоҷӣ (бенавой, тангдастӣ) кашидан. Майдони мазкур 12 воҳиди фразеологӣ сермаъно (минбаъд ВФС)-ро дар забони англисӣ дар бар гирифта, дар забони тоҷикӣ бошад 19 ВФС-ро фарогир аст, ки як қисми онҳо мавриди таҳлил қарор дода шудааст.

Дар забони англисӣ ибораи «be out at elbows»-ро метавон ба ин майдони хурди семантикӣ ворид кард, ки сермаъност: 1. тангдастӣ кашидан, ба чизе муҳтоҷ будан; 2. либоси фарсуда пӯшидан. Ибораи мазкур дар матн ба таври равшан ва возеҳ ифода гардидааст:

The family was out at the elbows, yet did what they could to help others [6, с. 312]. – Ин оила худ дар ҳолати вазнин қарор дошт, вале бо вучуди ин онҳо то қадри имкон ба дигарон дасти ёрӣ дароз намудаанд.

Дар забони тоҷикӣ бошад, ибораи “бехонумон шудан”-ро метавон муодили комили ибораи *be out at elbows* маҳсуб донист, ки аз ҷиҳати маъно бо ҳам наздиканд, вале ҷузъҳои луғавии онҳо тафовути куллий доранд. Фразеологизми “бехонумон шудан” дар фарҳанг бо ду маъно ифода гардидааст: 1. бехонаву ҷой мондан, торочу толон гардидан; 2. қашшоку дар ба дар шудан.

Ман дидам, ки мардуми туман тамоман бехонумон мешаванд ва рӯди нав ҳам намебарояд [8, қ.1, с. 105].

Ҳамчунин, ибораи сермаъноии “to be on one’s beam ends” низ қисман муодили ибораи *бехонумон шудан* -ро ташкил медиҳад, ки маъноҳои зеринро ифода менамояд: 1. нотавон будан; 2. бе пулу чиз будан:

I would like to help you out financially, but I’m afraid I can’t. I’m on my beam ends myself until my luck turns [6, с. 332]. – Ман мехостам, ки ба шумо аз ҷиҳати молиявӣ кӯмак намоям, вале афсӯс, ки наметавонам, зеро худ дар вазъияти душвор қарор дорам.

Дигар ибораи сермаъно, ки майдони фразеосемантикии мавриди таҳлилро муттаҳид месозад, ибораи «be badly off» мебошад, ки аз қашшокиву тангдастии шахс далолат медиҳад ва дар фарҳанг ба таври зайл тавзеҳ ёфтааст:

“be badly off” – 1) тангдастӣ кашидан; 2) дар ҳолати вазнин қарор доштан.

We were so badly off we couldn’t afford a bus ticket [6, с. 328]. – Мо ончунон дар ҳолати вазнин қарор доштем, ки ҳатто барои чиптаи автобус маблағ надоштем.

Дар забони тоҷикӣ ибораи сермаъноии «тангдастӣ кашидан» низ дорои маъноҳои: 1) дар муҳтоҷӣ умр ба сар бурдан; 2) азобу машаққати нобудиро кашидан; 3) бе ёрдамӣ мондан буда, қисман муодили ибораи мавриди таҳлилро ташкил медиҳад:

Шоир ба зудӣ ба дарбор роҳ намеёбад, хеле тангдастӣ мекашад... [8, қ. 2, с.]

Дигар ВФС дар забони англисӣ, ки майдони мавриди таҳлилро ташкил медиҳад, фразеологизми “to keep one’s head above water” мебошад, ки аз нигоҳи маъно вусъат ёфта, аз якмаъноӣ ба сермаъноӣ майл кардааст: 1. гирифтори камбағалӣ будан, дар ҳолати вазнин қарор доштан; 2. чизеро дар рӯзгор то вақти муайяне ба зӯр нӯг ба нӯг расонидан [6, с. 365]. Дар забони тоҷикӣ бошад, муодили баробари ибораи “to keep one’s head above water” вучуд надорад, танҳо ибораи якмаъноӣ “чизеро нӯг ба нӯг расонидан” бо маънои худ қисман муодил шуда метавонад, ки чунин маъноро ифода менамояд: 1. чизеро дар рӯзгор то вақти муайян ба зӯр, ба сад мушкилӣ расонидан [8, қ.1, с.729]. ВФ-и мазкурро дар контекст мавриди таҳлил қарор додем:

You need to keep your head above water under difficult situations and stay away from applying for huge personal loans [6, с. 365]. – Шумо бояд дар ҳолатҳои вазнин таҳаммул намоед ва аз гирифтани қарзҳои бузурги шахсӣ дурӣ ҷӯед. Вай музди ночизонаеро, ки барои мурда – мурда зистан мегирифт, ба зӯр нӯг ба нӯг мерасонад [8, қ. 1, с.729].

2. Осудаҳол зистан. Майдони фразеосемантикии мазкур дар забони англисӣ 7 ва дар забони тоҷикӣ бошад, 12 ВФС-ро фаро гирифтааст, ки онҳо ифодагари ҳолати хуби инсонӣ, яъне таъби хуш, ҳаёти осуда ва фориғ будани шахс аз ғаму ғуссаи дунёро инъикос намудаанд.

Воҳиди фразеологии сермаъно “let one’s hair down” дар забони англисӣ бо ду маъно ифода гардидааст: 1. худро озод (осудаҳол) ҳис намудан, хеле бароҳат дар минтақае қарор

доштан; 2. фикри худро озод баён намудан [6, с. 368], ки муодили пурраи ибораи «дами беғам задан»-ро инъикос менамояд, бо маъноҳои зайл омадааст: 1. лаҳзае аз ғаму ташвиш осуда будан; 2. оромона беташвиш суҳбат кардан; 3. хушвақтӣ, роҳат намудан [8, қ.1, с.272]. Фразеологизмҳои мавриди таҳқиқ дар матнҳо равшантар ифода гардидаанд:

He finally let his hair down and actually cracked a joke [6, с. 295]. – Ӯ ниҳоят худро осуда ҳис намуд ва ҳатто ҳазлу шӯҳӣ кард.

Саргардониҳои дунё ҳуҷ фурсат намедихад, ки ягон рӯз бо дӯстон як дами беғам занем...[8, қ. 1, с. 272]

Воҳидҳои фразеологии let one's hair down ва дами *беғам задан*-ро маънои осудаҳои будан, худро озод ҳис кардан муттаҳид намудааст.

Дигар ибораҳое, ки метавон ба майдони мавриди таҳлил ворид кард, фразеологизмҳои пахншуда ва серистеъмоли забони англисӣ “on cloud nine”, “over the moon” [6, с.436], “jump for joy”[6, с.464] ва “on the top of the world” [6, с. 532] мебошанд, ки дорои як маъно ҳастанд: 1. худро шоду мамнун, хеле хурсанд ҳис намудан (аз хурсандӣ худро дар осмони ҳафтум ҳис намудан):

I've had such a wonderful relaxing holiday. I feel on the top of the world! [6, с. 532] – Ман чунон таътили бофароғат доштам, ки аз шодӣ худро дар осмони ҳафтум ҳис кардам.

Oh, I just got promoted and I feel on cloud nine [6, с. 532]. – Оҳ, ман нав пешбарӣ шудам ва худро дар осмони ҳафтум ҳис мекунам.

This school football team have won two cups and they are over the moon! – Ин дастаи футболбозони мактаб ду ҷоми варзиширо ғалаба карданд ва шодии онҳо ҳадду қанор надорад.

Муодили ибораҳои мавриди таҳлил дар забони тоҷикӣ ибораи сермаъноӣ “худро дар осмони ҳафтум ҳис намудан” мебошад, ки дар фарҳанг бо ду маъно ифода гардидааст: 1. худро ниҳоят нағз, осуда ҳис намудан; 2. худро хеле сарфароз ҳис намудан [8, қ. 2, с. 317]. Дар матни зер маънои ибораи мазкурро нависанда равшантар ва ба таври возеҳ ба қалам додааст:

Кӯҳистониён ба водии Дилварзин омада, худро дар осмони ҳафтум ҳис намудаанд [8, қ. 2, с. 317].

Ибораи сермаъноӣ “... қабат-қабат гӯшт гирифтани” низ хоси майдони мавриди таҳлил буда, дар фарҳанг бо маъноҳои зайл ифода гардидааст: 1. фарбеҳ шудан; 2. шоду хурсанд гардидан, рӯҳбаланд шудан:

Ман ҳис мекардам, ки қабат – қабат гӯшт гирифта истодаам [8, қ.2, с. 524].

Дар забони қиёсшаванда бошад, ибораи “happy camper” ба шахсоне, ки дар зиндагӣ қомилан қаноатманд ҳастанд ва аз ҳеҷ чиз шикоят надоранд ва баръакс аз зиндагӣ танҳо лаззату ҳаловат мебаранд, истифода бурда мешавад, вале дар забони тоҷикӣ муодили ибораи мазкур якмаъност: “... қабат (қабат) гӯшт гирифтани”: 1. одами хушҳол ва қаноатманд [6, с. 289]:

My friend just got a new job and he also bought a new car, he is such a happy camper at the moment [6, с.289]. – Дӯстам навакак ба қори нав таъмин шуд ва ҳамчунин мошини нав харид, айни замон ӯ худро хеле хушҳол ҳис мекунад.

Ибораи «live in clover» хосияти сермаъноиро касб намуда, барои ифодаи маъноҳои зерин ба қор бурда мешавад: 1. бе душвории молиявӣ зиндагӣ кардан; 2. дар роҳат ё боҳашамат зиндагӣ кардан [6, с. 318]:

If only I could win the lottery, then I would be living in clover, instead of working three jobs to pay my bills [6, с.318]. – Кошки дар лотерея бурд мекардам, он гоҳ ман бе душвории молиявӣ зиндагӣ мекардам ва ҳоҷати дар се ҷойи қорӣ қор карда, қарз супоридан набуд.

Дар забони қиёсшаванда бошад, фразеологизми сермаъноӣ «давр рондан»: 1. хукмронӣ кардан; 2. бо айшу ишрат, хушвақтона рӯз гузаронидан [8, қ 1, с. 271] қисман муодили ибораи «live in clover» -ро ташкил медиҳад.

Инҳо ҳамон одамонеанд, ки дар даври амир давр меронданд, соҳиби мамлакат буданд, заминҳои хуб, рамаҳои калон аз онҳо буд... [8, қ 1, с. 271]

Аз ҷумлаҳои боло пай бурдан мумкин аст, ки воҳидҳои фразеологизми мавриди таҳқиқро танҳо маъноӣ *ҳаёти хуб, сарватмандона доштан* муттаҳид намудаанд ва ҳоси майдони фразеосемантикии “осудаҳол зистан” мебошанд.

3. Хаста (дилгир) шудан. Майдони фразеосемантикии номбурда дар забони англисӣ, агар 7 ВФС ташкил кунад, дар забони тоҷикӣ фаровонтар, 16 ВФС-ро муттаҳид намудааст. Фразеологизмҳои майдони мавриди таҳлил ҳолати бади инсонӣ, яъне дилгир, бемадор, хастаю лоғар будани шахсро ифода намуда, маънии онҳо дар контекст равшантар зоҳир мегардад.

Ибораи «down and out» метавон ба майдони мавриди таҳқиқ ворид кард, ки дорои ду маъно: 1) беқувват; 2) бенаво, қашшоқ, саргардон [6, с. 184]. Дар матни зерин ба маъноӣ бенавою қашшоқ ифода гардидааст:

We were helping the poor and down-and-out people, and many people were saved [6, с. 184]. – Мо ба одамони бечора ва очизу нотавон мондагон дастӣ ёрӣ расонидем ва аксари онҳо наҷот дода шуданд.

Қисман муодили ибораи *down and out* дар забони тоҷикӣ ибораи “аз по афтидан” мебошад, ки дар фарҳанг бо ҷунин маъноҳо омадааст: 1) аз ҳаракат мондан, замингир шудан; 2) очизу нотавон шудан [8, қ 1, с. 839]. Маъноӣ ибораи мавриди таҳлил дар матнҳои зер аниқтар ифода гардидааст:

Бечора Қосимҷон аз тарс беҳуш шуда афтадааст ва аз ҳамон рӯз ин ҷониб аз по афтадааст [8, қ 1, с. 839].

- Ман очиз шудам, лекин аз по наафтадам [8, қ 1, с. 839].

Дар ҷумлаи якум ибораи *аз по афтидан* ба маъноӣ аслӣ, яъне аз ҳаракат мондан ифода гардида, дар ҷумлаи дуюм ба маъноӣ очизу нотавон шудан омадааст. Аз таҳлили матнҳо бармеояд, ки ибораҳои сермаъноӣ мавриди таҳқиқро дар забонҳои қиёсшаванда танҳо як маъно, яъне очизу нотавон, беқувват шудан муттаҳид намудааст.

Дигар воҳиди фразеологизми сермаъноӣ серистеъмоли майдони фразеосемантикии мавриди таҳлили “be down in the mouth” махсуб меёбад, ки дорои ҷунин маъноҳост: 1. рӯҳафтода, бадбахт, афсурдахол будан; 2. дар ҳолати ногувор қарор доштан [6, с. 165]. Қисман муодили ибораи мазкур дар забони тоҷикӣ ибораи сермаъноӣ “ба танг омад” мебошад, ки дорои се маъно: 1. ба вазъияти сахт ва ногувор мондан; 2. зик, рӯҳафтода шудан; 3. аз ҷон безор шудан [8, қ. 2, с.163]. Ибораҳо дар матн боз ҳам равшану возеҳ тавсиф ёфтаанд:

She’s been terribly down in the mouth lately [6, с.165]. – Вақтҳои охир ӯ сахт рӯҳафтода шудааст.

Ба ростӣ, ки ман аз ин ишқи пирунаи шумо ба танг омадам [8, қ. 2, с. 163].

Фразеологизми “be dead on one’s feet” дар забони англисӣ якмаъно буда, калимаи “dead”, яъне “мурдан” барои ифодаи “сахт хаста шудан ё аз хастагӣ қариб мурдан” [6, с. 167] истифода бурда шуда, қисман муодили ибораи сермаъноӣ забони тоҷикии “фарт рафтаю шарт мондан”-ро ташкил медиҳад, ки дар фарҳанг бо ҷунин маъноҳо ифода гардидааст: 1. хастаю лоғар шудан, беқуввату бемадор шудан; 2. пир шуда мондан [8, қ. 2, с.227]. Ибораҳои махзурро дар ҷумлаҳо мавриди таҳлил қарор медиҳем:

By the end of the day the workers were dead on their feet [6, с. 167]. – То охири рӯз коргарон хеле хаста шуда буданд.

Аммо бинед, ки қоматамон хамидааст, фартамон рафта, шартамон мондааст, акнун ба хамин аҳвол боз маро ба ҳар кор мондан аз рӯи инсоф нест, саркор.

4. Ҳолати ҷисмонӣ: бемор шудан. Як қабати асосии воҳидҳои фразеологии сермаъноро дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ ибораҳои ифодакунандаи ҳолати беморӣ, нотобу нотавон будани инсон ташкил медиҳад, ки майдони фразеосемантикии мазкур, аз нигоҳи маъно дар забони англисӣ вусъат ёфта 16 ВФС ва дар забони тоҷикӣ бошад, 12 ВФС-ро фарогир аст.

Инсон метавонад дар вақти тарсидан, бемор шудан ё баъзе дигар ҳолатҳои равониву ҷисмонӣ рангпаридида ва беҳолу бемадор тобад, дар ин вақт ибори сермаъноии «be white about gills» бамаврид аст, дорои чунин маъноҳост: 1. ранги касе паридан; 2. афту андоми носолим доштан [6, с. 587]:

I was white around the *gills* for a while after my brother jumped out of the closet and scared me [6, с. 587]. – Пас аз якбора ҷаҳида баромадани бародарам аз дохили ҷевон, аз тарс қариб ки хуш аз сарам рафт.

Дар забони тоҷикӣ қисман муодили ибори *be white about gills* воҳиди фразеологии “ранги рӯи касе дар ҷояш набудан” буда, ҳосияти сермаъноиро тавсиф намуда, дар фарҳанг бо маъноҳои зайл ифода гардидааст: 1. афту андоми носолим доштан, рангпаридида, бемор намудан; 2. руҳафтода, маънос тофтан, кайфияти бад доштан:

Одам бесабаб бетоб намешавад. Ман дида истодаам, ки ранги рӯят дар ҷояш нест [8, қ. 1, с. 883].

Дигар ибори сермаъноӣ, ки майдони мавриди таҳлилро муттаҳид месозад, фразеологизми “pass out”, ки се маъноро ифода менамояд: 1. аз хуш рафтан; 2. нобуд шудан [6, с. 547]. Дар забони қиёшаванда бошад, ибори сермаъноӣ “аз ҳол рафтан” метавонад қисман муодили ибори *pass out* - ро ташкил диҳад, зеро он бо маъноҳои зерин ифода гардидааст: 1. бемадор, беҳол шудан; 2. аз хуш рафтан [8, қ. 2, с. 619]:

The atmosphere in the hall became so stifling that two of the women passed out [6, с. 547]. – Дар толор ҳаво дам шуда, ду зан аз хуш рафтанд.

Вай аз ҳол рафтааст, духтурро ҷеғ занед [8, қ. 2, с. 619].

Аз ҷумлаҳои боло бармеояд, ки ибораҳои мавриди таҳлилро маъноӣ умумии *аз хуш рафтан* муттаҳид намудааст.

Воҳиди фразеологии «keep to one’s bed» дар забони англисӣ аз нотоб будани инсон дарак дода, якмаъно мебошад: 1. бемор шудан, худро нотоб ҳис намудан [6, с. 253], вале дар забони тоҷикӣ бошад, муодили ибори мазкур “хоб карда мондан” сермаъноӣ: 1. саҳт касал шудан, худро нотоб ҳис кардан; 2. аз ҳаракат мондан, истода мондан [8, қ. 2, с. 274]:

Бечора Қосимҷон якбора саҳтакак хоб карда мондааст [8, қ. 2, с. 274].

Ибори “take a turn for the worse” танҳо бо маъноӣ *бадтар шудани ҳолати бемор (вазъият)* (аксар вақт ногаҳон) ифода гардидааст ва муодили ин ибора дар забони тоҷикӣ «вазнин шудан» мебошад, ки сермаъноӣ: 1. ботамкин, бомулоҳиза, бовикор шудан; 2. ланҷ шудан; 3. бемории касе шиддат кардан [8, қ. 1, с. 150]. Ибораҳои мавриди таҳлилро маъноӣ умумии *бартар шудани саломатӣ* муттаҳид менамояд, ки дар матнҳои зерин равшантар ифода гардидааст:

Пас аз дидани хобҳои парешон ҳолаташ вазнин шуда, аз хоб бедор шуду ҷизе ба даҳан накард [8, қ. 1, с. 150].

Later that day, his condition suddenly took a turn for the worse [6, с. 253]. – Дертар ҳамон рӯз ҳолати ӯ якбора бадтар шуд.

The weather’s taken a turn for the worse, I see [6, с. 253]. – Ман мебинам, ки ҳолати ҳаво бадтар шуда истодааст.

Аз таҳлили матнҳои боло маълум гардид, ки гарчанде ки ибораҳои мавриди таҳлилро маъноӣ бадтар шудани саломатӣ муттаҳид созад ҳам, ибори *take a turn for the worse* дар

забони англисӣ боз бо маъноҳои дигар, яъне бадтар шудани ягон вазъият ё ҳолатро низ ифода менамояд.

5. Ҳолати ҷисмонӣ: сиҳат шудан. Майдони фразеосемантикии ифодакунандаи ҳолати хуби инсон, яъне танисихативу бардаму солим будан дар ду забони қиёсшаванда инъикос намуда, дар забони англисӣ 8 ва дар забони тоҷикӣ бошад, 6 ВФС-ро фаро гирифтааст, ки нисбат ба дигар майдонҳои фразеосемантикӣ миқдори ками ибораҳои сермаъноро муттаҳид намудааст.

Яке аз ибораҳои сермаъноӣ майдони мавриди таҳлили воҳиди фразеологии «be (get) on one's feet» дар забони англисӣ мебошад, ки сермаъност: 1. худро хуб, бардам ҳис намудан; 2. рӯ ба бехбудӣ ниҳодан [6, с. 243] ва дар забони қиёс муодили ибораи мазкурро фразеологизми “ба по хестан (бархестан)” ташкил медиҳад, ки дорои се маъност: 1. ба роҳ даромадан; 2. сиҳат шудан; 3. барои ёрдам, мудофияи касе ё чизе тайёр, омода шудан, барои мубориза, мудофия қиём кардан [8, қ.1, с. 849]. Ин ду ибораҳои сермаъноро маъноӣ *сиҳат шудан, рӯ ба бехбудӣ ниҳодан* муттаҳид намудааст, ки дар ҷумлаҳо ба таври возеҳ тавсиф ёфтаанд:

I was out with the flu for a week, but I'm back on my feet now [6, с. 243]. – Ман як ҳафтаи дароз аз бемории зуком азият мекашидам, вале ҳоло ба ҳолати аввалаам баргаштам (сиҳат шудам).

Қариб пас аз як моҳ бемор сиҳат шуда ба по хест [8, қ. 1, с. 849].

Дигар ибораҳои сермаъноӣ, ки ҳоси майдони семантикии мавриди таҳлил ҳастанд, воҳиди фразеологии “be on the mend” дар забони англисӣ мебошад, ки дорои ду маъност: 1. сиҳат шудан, рӯ ба бехбудӣ ниҳодан; 2. муваффақ шудан [6, с. 435], дар забони тоҷикӣ бошад ибораи сермаъноӣ “рӯ ба бехбудӣ ниҳодан”: 1. бехтар шуда мондан; 2. сиҳат шуда истодан [8, қ. 1, с. 924]:

Ду – се рӯзи охир аҳволи Хайруллоҳҷа бехтар шуда, саломатиаш рӯ ба бехбудӣ овардааст [8, қ. 1, с. 924].

Фразеологизми “get over something (someone)” дар фарҳанг бо ду маъно ифода гардидааст: 1. баъд аз чанд вақти беморӣ худро хубтар ҳис намудан; 2. пас аз ягон ҳодисаи нохуш ё сарзанишу дилгир кардани касе ба худ омадан [6, с. 237], ки дар ҷумлаҳои зерин равшантар ифода гардидааст:

She was only just getting over the flu when she got a stomach bug [6, с. 237]. – Вай баъд аз бемории зуком каме рӯ ба бехбудӣ ниҳода буд, ки гирифтори бемории сироятшавандаи меъда гардид.

It took him years to get over the shock of his wife dying [6, с. 237]. – Ба вай солҳо лозим шуд, ки пас аз зарбаи аз вафоти ҳамсараш гирифтааш ба худ ояд.

Дар забони тоҷикӣ қисман муодили ибораи “get over something (someone)” ибораи сермаъноӣ “ба худ омадан” мебошад, ки се маъноро ифода менамояд: 1. хушёр шудан, ба хуш омадан; 2. худдорӣ намудан; 3. камтар ба қувват омадан, сиҳат шудан [8, қ. 2, с. 323]:

Тағоям акнун хеле ба худ омада буд, дигар таб азобаш намедод [8, қ. 2, с. 323].

Аммо падару модар аз ҳичолат ва ғаму ғуссаи вай ҳеҷ ба худ омада наметавонист [8, қ. 2, с. 323].

Ҷумлаҳои боло далели он ҳастанд, ки ибораҳои мавриди таҳлилро ду маъно, яъне *сиҳат шудан, ба худ омадан* муттаҳид намудааст.

Девона шудан. Воҳидҳои фразеологии майдони фразеосемантикии навбатӣ аз ҳолати бемории рӯҳии шахс, аз ақлу хуш бегона будан, асабонӣ буданро ифода намудаанд. Дар ду забони қиёсшаванда дар умум 6 ВФС ҷамъ оварда шудааст, яъне дар забони англисӣ 4 ва дар забони тоҷикӣ 2 ВФС-ро ташкил медиҳад.

Фразеологизмҳои серистеъмоли ду забони қиёсшаванда “go out of one’s head” [6, с. 276] ва «аклу майнаи худро хурдан» [8, қ. 1, с. 49]- ро метавон муодили комил ҳисобид, ки ҳарду дар фарҳанг ба таври возеҳ ифода гардидаанд: 1. бетамиз шудан, худро аз даст додан, қори кардаи худро нафаҳмида мондан; 2. девона гаштан:

He’s gone out his head if he thinks this plan is going to work! [6, с. 276] – Ў ақлашро хӯрдааст, агар вай фикр кунад, ки ин нақша амалӣ мегардад.

Ман ҳоло ақламо нахӯрдаам, ки аз барои ту шуда дар пеши мардум обрӯи мӯи сафедамро ба замин занам » [8, қ. 1, с. 49].

Магар вай ақлашро хӯрдааст, ки худ бар худ гап мезанад» [8, қ. 1, с. 49].

Дигар фразеологизмҳои сермаъное, ки майдони фразеосемантикии мавриди таҳлиро муттаҳид намудаанд, ибораҳои «off the rails» (1. аз роҳи ҳидоят баромадан; 2. девона гаштан) [8, с. 573], «go over the edge» (1. худро аз даст додан; 2. девона шудан) [8, с. 235], «flip one’s lid» (1. аз ақл дур шудан, девона шудан; 2. ба ғазаб омадан) [8, с. 258] ҳастанд, ки дар забони қиёсшаванда бо ибораи сермаъноӣ «ақло гум кардан» (1. гаранг шудан, ошуфта шудан; 2. девона шудан) [8, қ. 1, с. 45] танҳо бо маъноӣ *девона шудан* қисман муодили ибораҳои мавриди таҳлиро ташкил медиҳанд:

My youngest son started going off the rails shortly after getting into drugs in high school. – Писари хурдии ман пас аз истифодаи нашъа дар вақти таҳсил дар мактаби олии охиста девона гашт. [6, с. 573]

Гоҳо ҳамин тавр ҳам мешавад, ки одам ақли худро гум карда мемонад... [8, қ. 1, с. 45]

Шарманда шудан. Ягона майдони фразеосемантикии локунарӣ маҳсуб меёбад, ки дар рафти таҳлили фарҳанги фразеологӣ забони англисӣ ягон воҳиди фразеологӣ ҳоси ин майдони семантикӣ дарёфт карда нашуд. Дар забони тоҷикӣ бошад, 7 ВФС майдони семантикии мазкурро муттаҳид намудааст, ки як қисми онҳоро мавриди таҳлил қарор медиҳем.

Ибораи «обрӯӣ оби чӯй шудан» дорои ду маъно мебошад: 1. саҳт беобрӯ, расво, шарманда шудан; 2. мавриди мазох шудан:

Дар байни халқ обрӯям оби чӯй мешавад...[8, қ. 2, с. 757]

Дигар воҳиди фразеологӣ полисемантикии майдони мазкур ибораи «пардаи касе даридан» мебошад, ки чунин маъноҳоро ифода менамояд: 1. сирри касе ошкор шудан; 2. расво, бадном шудан, ки ин падида дар матн равшантар тавзеҳ ёфтааст:

Дар натиҷаи низои ҳозира пардаи онҳо дариду ҷи гуна одам будани Зокир маълум гашт [8, қ. 1, с. 808].

«Рӯйи касе сиёҳ шудан» фразеологизми ҳоси майдони мавриди таҳлил буда, сермаъност: 1. гунаҳкор; 2. шарманда, беобрӯӣ, расво шудан:

Наход Сафар ако дар назди ҷӯраи деринашон рӯйсиёҳ шуда монад – а? [8, қ. 2, с. 940]

Дар натиҷаи таҳлили фарҳанги ибораҳои рехтаи забони тоҷикӣ 7 ВФС ҷамъоварӣ карда шуд, ки дар забони қиёсшаванда майдони фразеосемантикии мазкур вучуд надорад.

Таҳлили майдонҳои семантикии ифодакунандаи ҳолатҳои ҷисмонӣ-эмотсионалӣ дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ боиси муайян намудани хусусиятҳои умумӣ ва фарқкунандаи ҷузъҳои таркибии ВФС-ро фароҳам овард. Хусусиятҳои умумӣ ва фарқкунандаи фразеологизмҳо соҳти универсалии тафаккури соҳибзабонро дар тасвири ҷаҳон инъикос менамояд. Ба ин тариқ, аз назари таҳлил гузаронидани чанде аз воҳидҳои фразеологӣ забонҳои тоҷикӣ англисӣ нишон медиҳад, ки майдони фразеосемантикӣ ба аҳли илму адаб барои нишонрас баён гардидани матлаб кӯмак менамоянд. Аз мисолҳо аён аст, ки ҳар кадоми майдони фразеосемантикӣ дорои махсусиятҳои шаклӣ буда, бо ҷилоҳои маъноии хоссаи худ, мавридҳои истифодашон барои инъикоси муассири ҷиҳатҳои мухталифи ҳавадиси замон кӯмак намудаанд.

Боиси тазаккур аст, ки вучуд доштан ё надоштани майдони фразеосемантикӣ дар забонҳои тоҷикиву англисӣ ин ба хусусиятҳои милли ва омилҳои таъсирпазир ба монанди шароити зиндагии мардум, таърихи онҳо, муҳити ҷуғрофӣ, соҳти иҷтимоӣ, фарҳанг, расму оин, умуман, ҳалқияти забон робитаи ногуфтаҳои дорад. Тарҷумонҳоро зарур аст, ки ҳангоми тарҷумаи осори ин ё он забон ба назардошти нозуқиҳои забони тарҷумашаванда аз эквивалент, ё муодилҳои воҳидҳои фразеологӣ истифода намоянд, то ин ки назофату салосати матн ба пуррагӣ ҳифз карда шавад.

ПАЙНАВИШТ:

1. Бичурина Г.И. Фразеологическая полисемия в русском и татарском языках: дис. канд. филол. наук / Бичурина Г.И. – Казань, 1998. – 159 с.
2. Глухов В.М. Полисемия и омонимия глагольных фразем в современном русском языке: автореф. дис. канд. филол. наук / В.М. Глухов. – Ростов-на-Дону, 1971. – 24 с.
3. Гусева А.Е. Проявление семантических категорий фразеологизмов в рамках лексико-фразеологического поля / А.Е. Гусева // Проблемы лингвистики, межкультурной коммуникации и лингводидактики/ Межвуз. сб. научн.тр. – Москва: МПУ, 2001. – С. 19-24.
4. Жуков В.П. К вопросу о многозначности фразеологизмов / В.П. Жуков // Вопросы фразеологии. – Ташкент, 1965. – С. 257.
5. Зуева Т.А. К вопросу о многозначности фразеологизмов / Т.А. Зуева // Системные связи и отношения фразеологизмов: Сб. науч. тр. - Свердловск, 1989. – 184 с.
6. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь. – Москва: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1984. – 941 с.
7. Маджидов Х. Фразеологическая система современного таджикского литературного языка / Х. Маджидов. – Душанбе: Деваштӣч, 1982. – 409 с.
8. Фозилов М. Фарҳанги ибораҳои рехта. – Душанбе: Нашриёти давлатии Тоҷикистон. Ҷилди 1, 1963. – 952 с.; ҷилди 2, 1964. – 802 с.
9. Шҷур Г.С. Теория поля в лингвистике / Г.С. Шҷур; изд. 3-е. – Москва: Либроком, 2009. – 264 с.

REFERENCES:

1. Bichurina G.I. Phraseological Polysemy of Russian and Tatar Languages / Candidate dissertation in philology. / Bichurina G.I. Kazan, 1998. -159 pp.
2. Glukhov V.M. Polysemy and Homonymy of Verbal Phrasemes in the Modern Russian Language: Abstract of the dis. cand. philol. sciences. - Rostov – on – Don, 1971. – 24 pp.
3. Guseva A.E. Demonstration of Semantic Categories of Phraseological Units within the Lexical Phraseological Field / A.E. Guseva // Problems of linguistics of intercultural communication and linguadidactics / Interun. collec. scien. works. -M., MPU, 2001. – PP. 19 -24
4. Zhukov V.P. Questions of the Polysemy of Phraseological Units // Questions of phraseology, – Tashkent. 1965. – 257 pp.
5. Zueva T.A. Questions of the Polysemy of Phraseological Units // System connections and relations of phraseological units: scientific collec. – Sverdlovsk, 1989. -184 pp.
6. Kunin A.V. English – Russian Phraseological Dictionary. - M.: State publishing house of foreign and national dictionaries, 1984.- 941 pp.
7. Majidov H. Phraseological System of the Modern Tajik Language. – Dushanbe: Devashtich, 1982. – 204 pp.
8. Fozilov M. Dictionary of Idioms of the Modern Tajik Language. Dushanbe: Nashriyoti davlatii Tojikiston, 1963 -1964. Part 1 - 952 pp. - Part 2 – 840 pp.
9. Shchur G.S. Theories of a Field in Linguistics. / G.S. Shchur; - the 3rd edition. – M.: Librokom, 2009. – 264 pp.